

LA TOPONÍMIA DE LES BORGES BLANQUES EN UN CADASTRE DE 1749

Josep Antoni LLUESMA ESPANYA

La importància dels cadastres per als estudis toponímics no és una novetat, ni tan sols una notícia, per això aquesta circumstància no hauria de tenir res d'extraordinari en el fet que ens ocupa. Tanmateix, la no conservació d'un arxiu històric municipal ben farcit de plecs i de lletres és el que transforma en una notícia el que d'una altra manera no ho seria. Certament, aquest és el cas, primer del municipal de les Borges Blanques¹, i després del cadastre que hem utilitzat per a atansar-nos a les denominacions de lloc del seu terme municipal.

Com a suport documental, el cadastre és magnífic, ben relligat, de paper excel·lent, d'una presència immillorable, en lletra amb un *ductus* normatiu... Tot això fa del llibre un producte de primera qualitat, com ho són bona part dels papers del segle XVIII.

Pel que fa al seu contingut, també podem afirmar, sense voler avançar idees, que ofereix una bona visió de la vida borgenca del set-cents: economia, societat, urbanisme, religiositat, onomàstica, si més no. De tot aquest conjunt d'informació, hem extret la que pertany a la toponímia, perquè aquest era i és el nostre interès². Es tracta-

---

1 Agraïm molt cordialment a l'Ajuntament de les Borges Blanques les facilitats que ens ha donat per a la realització d'aquest treball.

2 A la portada del cadastre llegim: "Catastro y nova recanació de la Vila y Terme de las Borjas, Castellot y part Real en lo any 1749."

Poc abans de començar els registres de les propietats també es pot llegir: "Catastro y nova recanació de la Vila y Terme de Las Borjas, Castellot y part Real Del Corregimiento del Lleyda executat en lo Corrent any de Mil setcents quarantanou."

Quan ja s'han acabat tots els actes, el llibre es tanca de la següent manera: "En Consequencia de la Orden del Señor Intendente General Dn. Joseph de Contamina con fecha de onse de Abril de 1749 a passado Vicente Ferrer Geometra de S.M. (que Dios Gde) en la Villa y Término de las Borjas, y parte Real de Castellot del Corregimiento de Lérida para formar un nuevo Catastro, habiendo hallado mil Ciento diez y seis Piessas de Tierra que he medido al respeto de sesenta Canas de Largo, y Tr(e)inta Canas de ancho Todas Cathalanas, por cada Jornal de Tierra y que Occupan Ciento y treinta y siete Ojas de papel rubricadas cada una por mi Mano y se han aplicado sus respective Calidades por parte del Rey, (*afegit*: Por Francisco Sanges) y por Francisco Jover Experto por parte de la Villa, Infraescitos habiendo los dichos Expertos prestado el Juramento, el primero en Manos del Señor Intendente, y el segundo en Manos del Señor Governador de Lérida, después se ha publicado el dicho Catastro a los

va d'obtenir un recull històric, amb les identificacions actuals, sempre que fóra possible, de les denominacions tradicionals del terme municipal de les Borges Blanques, i això és el que hem fet.

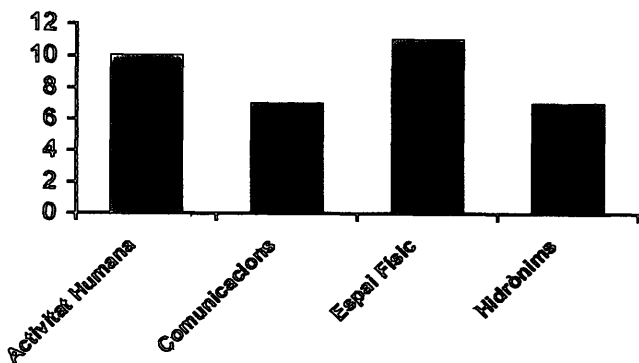
Els genèrics

Dels noranta-sis topònims trobats en el cadastre, només en trenta-cinc apareix un genèric clarament identificable. Tot i que gairebé conformen la meitat del llistat que aportem, els camps de classificació afectats es redueixen solament a quatre grans conjunts (Quadre I): Espai Físic, Activitats Humanes, Hidrònims i Comunicacions.

Els que es refereixen a alguna característica del medi natural ocupen el primer lloc en importància. Són els orònims, altres trets del relleu o particularitats del mateix.

En les “Activitats Humanes”, hem col·locat tots aquells noms referits a l'acció humana sobre el medi agrícola i urbà.

Segueixen els hidrònims, grup que hem extret del de l'Espai Físic per tenir una representació important, i la categoria “Comunicacions”, que sols utilitza un tipus de genèric camí, la naturalesa del qual ja es comentarà en el llistat a l'hora de la proposta d'identificació.

Quadre I. Genèrics, grups generals

Individuos y Terratenientes de dicha Villa y Término Con Intervención de las Justicias Infraescritas, y para que Conste firmamos el presente Catastro las Borjas y Mayo Treinta y Mil setecientos quarenta y nueve. Vicente Ferrer Geómetra. Francisco Sangés Experto del Rey. Francisco Jover experto de la Villa. Francisco Vilafranca Bayle. Senís Valeta Regidor. Per Joseph Fort Regidor firmo jo Francisco Vilafranca. Próspero Ricart Regidor. Per Pera Sans Regidor firmo Jo Próspero Ricart.

Este Cathastro del Lugar de las Borjas, Castellot y par(te) Real, escrito en quinientas y quarenta y seis ojas inclusa esta, es copia de el original, que queda en la contaduría Principal de el (...)to y Prinzipado de Cataluña. Barcelona seis de Febrero de mil setezientos y cinquenta. Miguel de Ripa.”

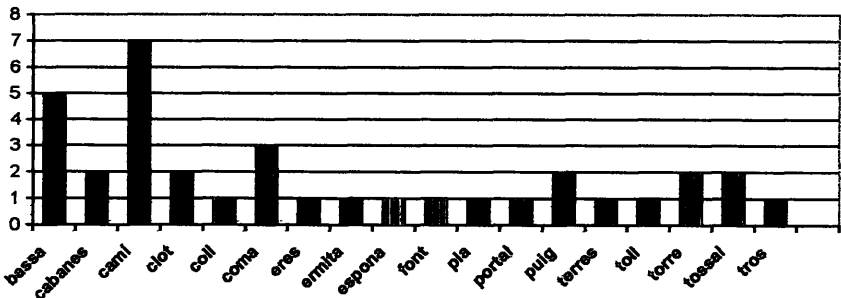
Pel que fa a la consideració particular dels genèrics dins de cada grup general, podem fer encara algunes reflexions (Quadre II).

Respecte al grup anomenat “Activitat Humana”, dels deu casos trobats, tres pertanyen o són conseqüència del treball agrícola (**terres, espona, tros**), mentre que la resta corresponen a elements urbanístics o constructius (**cabanes, eres, ermita, portal, torre**). Tant en un cas com en l’altre es palesa el pes específic del camp i de la pagesia.

Les vies de comunicació, tot i tenir una única denominació, proporcionalment donen el genèric més representat individualment, ja que tots s’encapçalen amb un mateix mot ‘camí de...’, i això passa en set ocasions.

En l’Espai Físic, es veu com es concreten tres línies de classificació. Per una part els genèrics referits a zones elevades del terreny (**puig, tossal**); amb l’altre grup s’identifica una zona plana (**pla**); mentre que en el tercer es fa referència a llocs deprimits (**clot, coll, coma**), el primer, possiblement, relacionat amb una àrea humida.

Dels Hidrònims destaquem, fonamentalment, que no són cursos d’aigua: rius, rierols, sots, barrancs... més aviat es tracta de llocs puntuals (**bassa, font, toll**). És clar, tant en els uns com en els altres, les denominacions poden estar relacionades amb altres grups generals, per exemple la *bassa* amb l’ambient agrícola, *toll* amb un tret del medi natural, etc. De tots, el terme *bassa* és el més utilitzat amb diferència.

Quadre II. Genèrics, tipologia particular

Els dos grups més abundants de forma conjunta són per tant els que afecten el medi físic i l’acció humana exercida sobre aquest medi. Són aquests els que concentren més genèrics, però, això no afecta sols els genèrics tractats en plural, ja que des d’un punt de vista concret, personal, també hem vist que es manté la mateixa tendència. En un medi on l’activitat rural ha estat durant segles la predominant, els trets de l’ambient natural i els que són conseqüència del treball de la terra o del pasturatge, és ben normal que hagen deixat la seua empremta en les denominacions. Quan les condicions han canviat, alguns d’aquests noms hauran desaparegut o s’hauran trans-

format, o senzillament han compartit espai amb els nouvinguts. Actualment, aquest procés sembla accelerat a causa de la pèrdua del paper econòmic del sector primari en favor dels altres sectors, i també arran de la seua modernització. S'ha trencat un cicle secular.

La tipologia

El llistat sencer confirma la tendència observada en els genèrics. Abans creiem convenient dir que aquesta classificació és absolutament provisional, és més una proposta de treball que no altra cosa, ja que alguns noms, com ara pot ser el cas de *gravera* i *espona*, bé podrien adscriure's a altres grups. Així, el que hem proposat parteix del que ens ha semblat més convenient en cada nom. Només un estudi històric ample i particular de cadascun ens permetria precisar-ne el significat més exacte, i això no és possible fer-ho només amb un cadastre.

El grup més representatiu es concentra en el que denominem 'Activitat Humana'. Efectivament, de tot el conjunt, trenta mots pertanyen a aquesta categoria. En el seu interior trobem noms ben diversos (*Bancals, cabanes, Capella, Carlana, Castell, Cavalleria, Comuns, eres/Eres, ermita/Ermita, espona, Gravera, Horts, Jasses, Mitjans, Molí, Pedrera, Pleta, Pontarró, portal, torres, tros, Verdunes, Vllavella*), tots fan menció a una ocupació agrícola i urbana de l'espai.

Els trets del medi físic apleguen dinou casos. Com venim dient des dels genèrics, tots dos grups (*Activitat Humana* i *Espai Físic*) es conformen en realitat com una sola unitat, van íntimament lligats. Els noms que han aparegut també ofereixen una diversitat interessant (*clot, Clotal, coll/Colls, coma, pla, Plana, puig, Pujada, Roquís, Serra, tossal*), que especifica trets generals del paisatge, però també de concrets i peculiars, que sol ser el que més crida l'atenció sempre.

Els hidrònims aglutinen divuit denominacions (*Aiguamoixos, Aiguamoll, Aigüera, bassa/Basses, Bassella, font, Parada, Pouàs, Séquia, toll/Tollet*). De tots ells, els encapçalats pel terme *bassa* són els que predominen, nou casos.

Les vies de comunicació aporten onze exemples (*camí, Carrerada, Carreró, Pas*). Alguns poden tenir una consideració ben ambigua, com és el cas de la *Carrerada*, camí ramader que bé es podria haver classificat com a activitat ramadera, però, hem cregut adequat valorar més el seu paper de via, de camí, això sí, sense oblidar matisacions com la que s'ha dit.

Pel que fa a la vegetació, hem reunit deu noms, entre els de la vegetació que podríem anomenar natural i la que és resultat d'una acció antròpica (*Canars, Canyes, Ceboller, Figueres, Freginal, Gatella, Mallols, Rojals, Salat, Salats*). Respecte als Hagiòtopònims, només dos casos (*Sant Salvador* i *Sant Sebastià*).

Els topònims que presenten dubtes, almenys per a nosaltres, han acabat confegint només sis exemples (*Alfandies, Cantacorbs, Carro, Creueta, Estirats, Vaca-roja*). Més que tenir significats foscos, presenten problemes d'identificació. Destriar d'entre totes les possibles definicions la més correcta, sense tenir més informació, és

una tasca difícil i, si més no, arriscada. Molts topònims semblen tenir una explicació fàcil, que “cau pel seu pes”, utilitzant la frase col·loquial, per això en algunes ocasions existeix la temptació d'emetre judicis “evidents”, que després resulta que no ho són tant. Hem resolt triar el silenci de la prudència.

Com ja havíem dit, parlant dels genèrics, també ací s'ha mantingut la mateixa direcció. Les denominacions que es refereixen a l'espai físic, i les que es concentren al voltant de l'activitat humana, són les dues grans categories de classificació dels topònims de les Borges Blanques trobats en 1749. Els altres grups, tot i tenir una personalitat pròpia evident, venen a ser com una continuació dels dos primers. Tot està relacionat. Aquest entramat tan estret que conformen els topònims borgencs és una característica que s'ha anat manifestant així com hem aprofundit l'estudi del cadastre.

L'organització del llistat

Tots els topònims, noranta-sis, ja ho hem dit, els hem organitzats seguint uns criteris absolutament arbitraris.

Primerament, apareix el topònim, la grafia del qual ha estat normalitzada a tots els efectes. Solament en els casos on hem tingut dubtes o on ha aparegut alguna dificultat que no hem sabut resoldre l'hem escrit tal i com apareix al cadastre. Al seu costat hem afegit un número correlatiu que serà el de la seua identificació en situarlo sobre el mapa que apareix al final de l'estudi. Tots tenen aquesta numeració, però, no tots han estat situats, ja que aquesta tasca d'identificació entre el topònim extret de la font històrica i la seua denominació actual no sempre ha estat possible fer-la amb bon resultat. Aquest seguiment l'hem fet confrontant el cadastre i la cartografia elaborada pel *Centro de Gestión Catastral y Cooperación Tributaria. Ministerio de Economía y Hacienda*. Títol: “*Término de Borges Blanques. Provincia de Lérida. Parcelario catastral en la 1ª edición correspondiente a la Renovación de 1991.*”, E. 1:5.000, que conté una relació bastant completa de la toponímia actual del terme de les Borges Blanques³. Malgrat utilitzar un document fiable, com ho és aquest suport cartogràfic, hem de dir que, com que els topònims són tractats des d'un punt de vista actual i no històric, pot donar-se el cas que la denominació sí que hi siga, però, amb un altre nom. Senzillament també es pot haver perdut. Quan això ha passat el topònim històric ha quedat sense situar.

Després, especifiquem la natura de les denominacions, una part important de les quals són partides o paratges del terme.

La citació del text o texts, quan han aparegut variants, on hem trobat el topònim es fa a continuació. En aquest apartat, només s'ha normalitzat l'accentuació, la resta apareix tal i com es llegeix al cadastre. Som conscients que és costum habitual en aquests casos normalitzar-ho tot; tanmateix hem optat per no fer-ho, ja que conside-

---

3 Aquesta és la font 1. També hem utilitzat els fulls 388, 389 i 417 del *Instituto Geográfico y Catastral* (font 2), i l'Atlas Topogràfic de Catalunya editat per l'Institut Cartogràfic de Catalunya, edició 1995 (font 3).

rem que podria ser d'algun interès per a futurs estudis filològics. Al costat de cada text es veu el número d'entrada que té al cadastre, per facilitar-ne la consulta.

Els registres o entrades on ha aparegut el nom en el document històric és la següent informació que aportem. D'aquesta manera, no solament el tenim situat al llarg de tot el llibre, sinó que es pot seguir l'evolució de la seua grafia per tot el document.

Un apartat d'observacions completa algun aspecte del topònim afectat: variants, identificacions amb altres topònims, etc., o bé aclariments sobre possibles significats, seguint les indicacions del *Diccionari Català-Valencià-Balear* (des d'ara DCVB) d'Alcover-Moll, i l'*Onomasticon Cataloniae* (des d'ara Onomasticon) de Coromines.

Tanca l'explicació de cada topònim la paraula *Mapa*, que s'ha posat només en aquelles ocasions on ha estat possible la situació cartogràfica de la denominació. Al costat apareix el topònim tal i com es pot consultar en la font cartogràfica. De vegades, apareixen denominacions no exactes a la del topònim històric, però, les hem posades per a manifestar la seua presència d'una manera o d'una altra. També apareixen noms amb una identificació incerta respecte al topònim del cadastre, hem posat el que hem trobat. Al costat de la citació, el número de la font cartogràfica a la qual pertany.

El llistat

els Aiguamoixos (1)

Partida

Cadastre: "Pessa de Terra Cituada en la sobredita partida dels Ayguamoxos..." 717.

Peça: 717; 718.

Observ.: vid. l'Aiguamoll. Segons el DCVB pot ser Aiguamoll o una planta de l'espècie *Galanthus nivalis* (T. I, p. 343). En aquest cas, sembla clara la seua relació amb aiguamoll.

l'Aiguamoll (2)

Partida

Cadastre: "Pessa de Terra Cituada en la sobredita partida de la Aygüera y dita lo Aygua moll..." 709; "Pessa de Terra Cituada en la sobredita partida de Aygua-Moll..." 710; "Pessa de Terra Cituada en la sobredita partida dita lo Ayguamoll..." 815; "Pessa de Terra Cituada en la sobredita partida del Aiguamoll..." 816.

Peça: 709; 710; 711; 712; 713; 714; 715; 716; 815; 816; 817; 818; 819; 820.

Observ.: Sembla que les denominacions Aiguamoixos, Aiguamoll i Aigüera fan referència al mateix topònim.

Mapa, "Camí de l'Aiguamoll" 1.

l'Aigüera (3)

Partida

Cadastre: “y a Tremontana ab la Aigüera.” 451; “y a Tremontana ab la Aigüera.” 469.

Peça: 451; 452; 454; 455; 456; 457; 458; 464; 465; 466; 467; 469; 476; 709.

Observ.: *vid.* l'**Aiguamoll**. El DCVB defineix aquest terme com un “Còrrec o siquieta que els pagesos fan en un coster, per conduir l'aigua de pluja als bancals...” (T. I, p. 346). Siga com siga el cadastre estableix una relació entre Aigüera i Aiguamoll.

les Alfandies (4)

Partida

Cadastre: “y a Tremontana ab Terras del dit Comú: las Aufandias.” 717; “Pessa de Terra Cituada en la sobredita partida de las Aufandias...” 719.

Peça: 717; 719; 720; 721; 722; 723; 724; 725; 726; 727; 728; 729; 730; 731; 732.

Observ.: Sembla d'etimologia àrab. No ho hem pogut constatar.

els Bancals (5)

Partida

Cadastre: “Pessa de Terra Cituada en la partida dels Vancals...” 533.

Peça: 533; 534; 535; 536.

la Bassa (6)

Partida

Cadastre: “Pessa de Terra Cituada en la sobredita partida de devall la Bassa...”

Peça: 697.

Observ.: La referència cartogràfica no sabem si es refereix al topònim històric, però, la fem constar com a testimoni de la presència en la toponímia actual de la denominació **la Bassa**.

Mapa, “Planta de la Bassa” 3.

bassa de la Gavarnera (7)

Partida

Cadastre: “Dita pessa és Cituada a la Bassa de la Gavarnera.” 771; “Pessa de Terra Cituada en la sobre dita de la Bassa de la Gavarnera...” 772.

Peça: 771; 772.

Observ.: Al DCVB el terme *Gavarnera* és llegit també *Gavarrera*, una planta rosàcia, *Rosa canina*, o unes plantes caprifoliàcies, *Lonicera implexa* i *Lonicera caprifolium* (T. VI, p.236-237).

bassa de la Torre (8)

Partida

Cadastre: “Pessa de Terra Cituada en la sobredita partida de la Bassa de la Torre...” 737.

Peça: 737; 738.

Mapa, “la Bassa de la Torre” 1; “Turó de la Bassa de la Torre” 3.

la bassa Nova (9)

Partida

Cadastre: “y a Tremontana ab lo Camí. Cituada dita Pessa a la Bassa Nova.” 935; “Pessa de Terra Cituada en la sobredita partida de la Bassa nova...” 939.

Peça: 935; 939; 940; 941.

Observ.: La localització cartogràfica la situa fora de l'actual terme de les Borges Blanques, i dins del de Juneda.

Mapa, “la Bassa Nova” 3.

Bassanbleda (10)

Partida

Cadastre: “Pessa de Terra Cituada en la sobredita partida de Bassanbleda...” 1075.

Peça: 1075; 1076.

Observ.: A l'Onomasticon es fa esment de La Bleda, nom de lloc amb el significat de “la població” (T. II, p. 35-36). El més probable és que es tracte d'un antropònim o d'un malnom.

El topònim ha experimentat una doble aglutinació: En+Bleda= Enbleda, i després, Bassa+Enbleda= Bassanbleda.

la Bassella (11)

Partida

Cadastre: “Pessa de Terra Cituada a la partida de la Vassella...” 414; “Pessa de Terra Cituada en la sobredita partida de la Bassella...” 777.

Peça: 414; 777; 778.

Observ.: Tant el DCVB (T. II, p. 347), com l'Onomasticon (T. II, p. 372) indiquen que és el nom d'un poble. Coromines, entre les diverses etimologies que comenta, dona una derivació des de ‘bassa’.

les Basses (12)

Cadastre: “a mitg dia ab las Bassas...”

Peça: 446.

basseta de Fortuny (13)

Partida

Cadastre: “Pessa de Terra Cituada en la partida de la Basseta de Fortuny...” 781.

Peça: 781; 782.

Observ.: Segons el cadastre aquesta denominació s'identificaria amb la **basseta de Piferrer**, els actes que recull són la seua continuació. A més a més, en alguns registres *Fortuny* esmena *Piferrer*.

basseta de Piferrer (14)

Partida

Cadastre: “Pessa de Terra Cituada en la partida de la Basseta... Cituada a la Basseta de Piferrer.” 779.

Peça: 779; 780.

Observ.: Aquest topònim sembla identificar-se amb el de la **basseta de Fortuny**.

cabanes d'en Tarragó (15)

Partida

Cadastre: “Pessa de Terra Cituada en la sobredita partida de las Cabanas d'en Tarragó...” 733.

Peça: 733; 734; 735; 736; 739.

cabanes d'en Toló (16)

Partida

Cadastre: “Cituada dita pessa a la partida dita las Cabanas d'en Toló”

Peça: 675.

Observ.: El cadastre canvia *Cabanes* per *Comes*. Són les **comes d'en Toló**. Al DCVB “Toló” apareix com a topònim i com a llinatge (T. X, p. 332-333).

camí de la Font (17)

Partida

Cadastre: “Dita pessa és Cituada a la Partida del Camí de la Font.” 436; “a la partida dita lo Camí de la Font...” 444.

Peça: 436; 444; 445.

Observ.: Es tracta de la **font Vella**.

Mapa, “Camí de la Font” 1.

camí de la Font Vella (18)

Partida

Cadastre: “Dita pessa és Cituada a la partida del Camí de la Font Vella. Camí de la font Vella.” 398; “Pessa de Terra Cituada en la sobredita partida del Camí de la Font Vella...” 399; “Dita pessa és Cituada a la partida del Camí de la Font Bella.” 432.

Peça: 398; 399; 400; 401; 402; 432; 434.

Observ.: És la **font Vella**.

Mapa, “Carrerada de la Font Vella” 1. “Camino de la Fuente Vella” 2.

camí de Lleida (19)

Partida

Cadastre: “Pessa de Terra Cituada en la sobredita partida del Camí de Lleyda...” 1102.

Peça: 1102; 1103; 1104; 1107; 1109.

Observ.: *vid.* **portal de Lleida**.

Mapa, “lo Camí de Lleida” 3.